

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію

Коць Євгеній Михайлівні

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЙ ОСІБ ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ»

за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Когнітивно-поведінкова терапія – це терапія, яка рекомендована з огляду на свою ефективність при більшості психологічних розладів у дорослих, і за даними багатьох досліджень, має докази своєї ефективності при найбільшій кількості психологічних проблем, до яких, зокрема, входять тривожні розлади. Характерні форми когнітивних спотворень, які здебільшого мають самопринизливу та пессимістичну напрямленість, і деструктивні поведінкові стратегії, що лише загострюють негативний стан особи – ось коло питань когнітивно-поведінкового підходу. У зв'язку з цим особливої ваги набуває здійснене Коць Євгенією Михайлівною дисертаційне дослідження психологічних особливостей когнітивно-поведінкових стратегій осіб із соціальною тривожністю.

Соціальна тривожність – це особистісна риса людини, яка характеризується переживанням тривоги в соціальних ситуаціях. При соціальній тривожності людина думає, що оточуючі негативно її оцінюють. Такі когніції, звичайно, ускладнюють життя особи: унеможливлюють побудову кар'єри, сімейного життя, прояву особистісних можливостей, пошук друзів, і особливо складно впоратися з соціальною тривожністю у юнацькому віці в період навчання в університеті. Студентське життя сповнене нових вражень, знайомств та знань. Саме в цей період життя формується особистість та коло її друзів. Тому соціальна тривожність чи навіть сором'язливість, як менш інтенсивний прояв переживання, потребують допомоги психолога-фахівця.

Наукова новизна дисертації Є.М. Коць, полягає у виокремленні аутогетеро-спрямовних когнітивних та поведінкових стратегій в осіб із соціальною тривожністю. Поглиблено ідеї когнітивно-поведінкового підходу до вивчення соціальної тривожності та особливості її прояву в осіб юнацького віку. Визначено статеві відмінності прояву соціальної тривожності у студентів.

Практичне значення дисертації, що рецензується, не викликає сумнівів. У роботі виокремлено та описано підтримуючі цикли ранніх дисфункційних схем, які загострюють соціальну тривожність, а саме емоційна депривація, покиннення, скривдження, соціальна ізоляція, дефективність, злиття. Відповідно до цих схем встановлено психолінгвістичні маркери соціально тривожних осіб, що можуть бути використані психологом під час перших ознайомчих та психоeduкаційних занять. Авторкою розкрито потенційні напрями психологічної роботи із різними видами соціальної тривожності відповідно до визначених ранніх дисфункційних схем.

Представлені в дисертації загальна організація, шляхи та методи дослідження виявляються адекватними завданням, які поставлені дисеранткою. Структура дисертаційного тексту відповідає поставленій меті, розкриває тему дослідження і забезпечує аргументованість і достовірність отриманих результатів.

У першому розділі роботи дисеранткою зроблений досить повний огляд літератури вітчизняних та зарубіжних авторів. Розкрито феномен соціальної тривожності, виокремлено різні підходи (біхевіоризму, соціального наукіння, теорії самоінтерпретації, інтерперсонального підходу, теорії прив'язаності, еволюційного підходу) до дослідження причин виникнення соціальної тривожності та особливості її функціонування. Проаналізовано шляхи вікової динаміки когнітивних і поведінкових паттернів осіб із соціальною тривожністю, які оформлюються в цілісні когнітивно-поведінкові стратегії соціальної тривожності особистості.

Другий розділ дисертації присвячено розкриттю методологічних зasad дослідження. Дисерантка в своєму науковому пошуку чітко дотримувалася сукупності когнітивної і поведінкової парадигм, які дали змогу визначити провідні методологічні ідеї дослідження відповідно до принципів когнітивно-поведінкового підходу. Така методологічна виваженість значно сприяла практичній значущості отриманих емпіричним шляхом результатів.

Як позитивний момент, хочеться відмітити достатню кількість емпіричних методів дослідження, що дали можливість в повному обсязі дослідити обрану проблематику.

Емпірично було встановлено, що тільки третина студентів 1-4 курсів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки мають середній рівень соціальної тривожності, в той час як лише 3,6 % опитаних проявляють високий рівень тривожності. Прояви патологічної тривожності не були встановлені.

Найцікавішим, на мій погляд, є третій розділ роботи, де завдяки проведенню дисеранткою факторному аналізу було визначено поведінкові стратегії та особистісні риси осіб із різним рівнем соціальної тривожності. Так, для осіб з високим та середнім рівнями характерні захисні, унікальні та гіперкомпенсуючі поведінкові стратегії. Хоча треба зазначити що студенти з середнім рівнем соціальної тривожності мають меншу кількість негативних поведінкових паттернів. Юнаки з низьким рівнем більш консервативні, емоційно стійкі та впевнені, що проявляється в конструктивно-радикальних та конструктивно-конформних стратегіях, вони склонні до співпраці та експериментування.

У своєму дослідженні Євгенія Михайлівна виокремила й описала ранні дисфункційні особистісні схеми розвитку соціальної тривожності, пов'язані з емоційною депривацією, досвідом покинення, скривдження, соціальної ізоляції, злиття та відчуття власної дефективності. Було встановлено вроджені та набуті склонності до когнітивних спотворень та поведінкових паттернів, що здебільшого мають зненіювальний та самокритичний

характер. А також типові когнітивно-поведінкові стратегії осіб із соціальною тривожністю: уникання, захист, гіперкомпенсація.

На окрему увагу заслуговує встановлені авторкою психолінгвістичної маркери соціально тривожних осіб із різними дисфункційними схемами. Так для осіб зі схемою емоційної депривації найбільш значущою особою є мати, наративи стосуються спогадів про дитинство. Особи які мають досвід покинення не використовують елементи місця і часу, діючими особами наративів є велика кількість діючих суб'єктів – батьки, друзі, люди. Юнаки зі схемою скривдання, навпаки чітко виокремлюють час та місце, а також предикат у вигляді словосполучення «був травматичним». У наративах осіб зі схемою соціальної ізоляції зустрічаються слова «постійно» й «часто». Студенти зі схемою дефективності описують ситуації пов'язані з відчуттям сорому. Юнаки зі схемою злиття частіше за всіх використовують слово «ми».

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану роботу Коць Свгеній Михайлівни, вважаю за доцільне висловити зауваження та побажання до деяких аспектів дисертації:

1. Не зважаючи на те, що з перших сторінок теоретичного розділу дисертації відчувається авторський погляд, а також присутні коментарі та зауваження стосовно моделей та класифікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, проте роботі бракує авторської моделі соціальної тривожності, її проявів чи особливостей формування.

2. Виникають питання щодо доцільності детального опису показників таких стандартизованих методик як 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела, «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях», «Визначення склонності до девіантної поведінки» та інших. На мою думку, виклад цього матеріалу відволікає від опису емпіричного дослідження, адже в роботі на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук хочеться занурюватися виключно у результати автора дисертації.

3. Не зважаючи на велику кількість використаних психодіагностичних методик та ту увагу, що була приділена їх опису, у процедурі факторного

аналізу було задіяно лише 16 показників. Гадаю, що емпірична частина дисертаційного дослідження значно виграла б, якби до масиву даних були узяті усі показники за зазначеними методиками.

4. Текст дисертації місцями потребує додаткового редактування. Орфографічні та стилістичні помилки в оформленні ускладнюють сприйняття наукової роботи.

Загалом дисертаційне дослідження логічно побудоване, чітко структуроване і спрямлює позитивне враження.

У тексті автореферату та 12 публікаціях викладено основний зміст дисертації, акцентовано ключові ідеї, представлено результати емпіричного дослідження.

Дисертаційна робота «Психологічні особливості когнітивно-поведінкових стратегій осіб із соціальною тривожністю» є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 423, а його автор Коць Євгенія Михайлівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної
та соціальної психології
Херсонського державного університету

Одінцова А.М.

